

Ярошинська Олена Олександрівна
ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙМАННЯ СТУДЕНТАМИ
ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО
ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

У статті здійснено аналіз психолого-педагогічних аспектів сприймання студентами освітнього середовища професійної підготовки. Виокремлено умови, що сприяють та перешкоджають оптимальному сприйманню студентами освітнього середовища в умовах інтеграції до європейського освітнього простору.

Ключові слова: вища освіта, освітнє середовище, професійна підготовка.

Ярошинская Елена Александровна
ОСОБЕННОСТИ ВОСПРИЯТИЯ СТУДЕНТАМИ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ
ПОДГОТОВКИ В УСЛОВИЯХ ИНТЕГРАЦИИ К ЕВРОПЕЙСКОМУ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМУ ПРОСТРАНСТВУ

В статье осуществлен анализ психолого-педагогических аспектов восприятия студентами образовательной среды профессиональной подготовки. Выделены условия, которые способствуют и препятствуют оптимальному восприятию студентами образовательной среды в условиях интеграции к европейскому образовательному пространству.

Ключевые слова: высшее образование, образовательная среда, профессиональная подготовка.

Yaroshynska Olena
PECULIARITIES OF STUDENTS' PERCEPTION OF
EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF PROFESSIONAL TRAINING
UNDER CONDITIONS OF EUROPEAN EDUCATIONAL
SPHERE INTEGRATION

It has been done the analysis of psychological and pedagogical aspects of

students' perception of educational environment of professional training. Conditions that contribute to and prevent from students' effective perception of educational environment of professional training under conditions of European educational sphere integration have been emphasized.

Key words: higher education, educational environment, professional training.

В умовах інтеграції вищої освіти України у світовий освітній простір та постійного вдосконалення національної системи педагогічної освіти значна увага науковців приділяється проблемі створення дієвого освітнього середовища професійної підготовки. Ці процеси спонукають до пошуку ефективних шляхів підвищення якості освітніх послуг, апробації та впровадження інноваційних педагогічних систем, модернізації змісту професійної освіти і формування адекватно світовим тенденціям і вимогам ринку праці фахівця. Водночас, інтеграційні процеси, які відбуваються на освітньому просторі, впливають на використання можливостей освітнього середовища навчального закладу та формування особливостей сприймання студентами середовища професійної підготовки.

В останні роки у психолого-педагогічних дослідженнях спостерігається звернення уваги до питання формування дієвого освітнього середовища. У монографіях, дисертаціях та інших наукових працях вітчизняних та зарубіжних дослідників висвітлено теоретичні концепції, класифікації, дефініції «середовище», «освітнє середовище», «освітньо-виховне середовище» та ін. Сучасні дослідження освітнього середовища, що проводяться такими науковцями як Г. Беляєв, О. Артюхіна, А. Каташов, Е. Мамонтова, А. Цимбалару, І. Щендрик та ін. розширюють та поглиблюють розуміння особливостей функціонування та проектування освітнього середовища різних типів навчальних закладів.

Не зважаючи на психолого-педагогічні публікації з питань сутності феномену «освітнє середовище», взаємодії людини і середовища,

залишається недостатньо розробленою проблема виокремлення особливостей сприймання студентами середовища професійної підготовки. Тому, метою даного дослідження є аналіз психолого-педагогічних аспектів сприймання студентами освітнього середовища професійної підготовки та виокремлення умов, що сприяють та перешкоджають ефективному сприйманню студентами освітнього середовища в контексті інтеграційних змін.

Сьогодні особливості сприймання добре вивчені фізіологами, психологами, філософами. В сучасній психології під сприйманням розуміють процес, який полягає у відображенні людиною предметів і явищ, в сукупності всіх їхніх якостей при безпосередній дії на органи чуття. Сприйняття – низка процесів, в ході яких інформація сполучається в сенсорний образ та інтерпретується як інформація породжена об'єктами або подіями оточуючого середовища. Водночас, важливо розуміти, що сприймання не є пасивним копіюванням миттєвого впливу, а активним, творчим процесом пізнання.

На нашу думку, процес сприймання освітнього середовища професійної підготовки фахівця досить складний, у ньому студент не просто проникає в навколишній світ, здобуває професійні уміння та навички, але й осягає різні світи, що є відбиттям сьогодення й людського досвіду, який акумульований в конкретному вузі. У якості інтегративної цінності освітнього середовища, на нашу думку, повинне виступати сприймання людиною освітнього простору навчальної установи як «свого». Психологічний зміст такого сприймання визначається через взаємозв'язок дійсно реального освітнього простору з нереальним уявним, бажаним. Історично, правомірно говорити про *Genius Loci* (дух місця). Адже вважається, що *Genius Loci* визначає психоемоційні характеристики навчальної установи, викликає в людини певні асоціації й впливає на поведінку людини вже відповідно до духу місця. Це – це поняття, що містить у собі наступність і традиції вузу.

Освітнє середовище професійної підготовки фахівця є складовою освітнього середовища вищого навчального закладу, а те в свою чергу є складовою навколишнього середовища студента. Урбанізація, інфраструктура міста впливають на природне середовище та позбавляють людину можливості спілкування з живою природою, створюють певні поведінкові психоемоційні рамки й у той же час створюють комфортне, з погляду технічного оснащення, матеріальне середовище. Цей конфлікт середовища й людини з позицій екзистенціалізму був визначений Е. Фроммом: «Людина бачить своє залучення в жахливий конфлікт – він бранець природи, але, незважаючи на це, у своєму мисленні, він частина природи й точніше сказати її примха, він не перебуває ні тут, ні там. Це усвідомлення самого себе зробило людину далеким у світі, відособленим від усіх, самотнім і сповненим страху» [5, с. 23].

Звідси й суперечливість сприймання людиною себе в середовищі, у тому числі й в освітньому середовищі. Освітні процеси зводяться до взаємодії підсистем середовища через діяльність людини й створенню в просторі й часі характерних для даної навчальної установи стійких структур, що реалізують цю діяльність та здійснюють вплив на розвиток особистості фахівця. Синергетичні форми зв'язку середовища й поведінки людини визначають коло проблем, що обумовлює актуальність вивчення сприймання людиною освітнього середовища. Розв'язання даної проблеми також важливе і для професійної педагогіки.

Питання психології сприймання предметно-просторового середовища розкрито в працях К. Норберга-Шульца, Лінча, Д. Кантера, Ж. Піаже, М. Крампена та ін. Питання психоемоційного сприймання освітнього середовища перегукуються з концепцією середовища як місця людського існування К. Норберга-Шульца та філософським вченням одного з основоположників філософії екзистенціалізму М. Хайдеггера.

Вплив освітнього середовища на особистість проявляється в активізації підсвідомих процесів, який Д. Кантер визначає як первинний і

який полягає в актуалізації глибинних змістів, в адаптивному впливі. Спираючись на міждисциплінарний підхід до дослідження психологічних аспектів сприймання середовища, Д. Кантер обґрунтував положення, що тільки ґрунтовне наукове розуміння взаємодії людину з його оточенням приведе до створення оптимальних середовищних умов для формування особистості.

Психологічні процеси взаємодії людину й середовища характеризуються через використання поняття «персоналізація середовища» – «фіксація певної частини середовища як свого «Я», параметри зв'язку суб'єкта із середовищем – параметри віддаленості, контролю й ідентифікації, що розкриваються через особливості взаємодії «суб'єкт – об'єкт», «суб'єкт – суб'єкт» і «відношення суб'єкта до самого себе» [3, с. 186].

У людини «образ середовища» є важливим компонентом соціального пізнання, виступає як компонент картини світу. При цьому «образ середовища», осмислений в аспекті екологічної свідомості, повинен стати, на думку Г. М. Андрєєвої, важливим способом особистісного розвитку [1].

Сьогодні всесвітньовідомою є запропонована К. Норбергом-Шульцем концепція розуміння взаємодії людину із середовищем заснована на реакції особистості на ситуацію, яка є основою розвитку взаємодії індивіда з його оточенням.

Також на думку вчених, для сприймання середовища, у тому числі й освітнього, характерним є узагальнюючий ефект, який полягає в тому, що:

- «середовище не має певних, чітко фіксованих рамок у часі й просторі;
- середовище впливає на всі органи чуття, і інформацію про середовище ми одержуємо з комбінації даних органів;
- середовище дає не тільки головну, але й периферійну інформацію;
- середовище містить завжди більше інформації, ніж ми здатні свідомо реєструвати й зрозуміти;

- середовище сприймається в тісному зв'язку із практичною діяльністю, сприймання пов'язане з дією й навпаки;
- будь-яке середовище поряд з фізичними й хімічними особливостями має психологічні й символічні значення;
- навколишнє середовище впливає як єдине ціле» [6, с. 79].

Тобто, для того, щоб освітнє середовище професійної підготовки фахівця було дієвим, воно повинна мати яскраво виражений соціокультурний потенціал та повинно бути звернене до особистості студента. Незважаючи на втручання людини, окремо сприйняті фрагменти освітнього середовища органічно зв'язані один з одним, взаємно проникають один в одного та утворюють єдність.

Постає питання – за яких умов освітнє середовище розглядається як несприятливе для сприймання та навпаки?

Для людини властива потреба в різноманітності сприймання, яка визначає прагнення людини надавати фрагментам, що відокремлюються цілісності. Людина вносить кордони в середовище відповідно до імпульсів, які воно містить. Така схильність обмежувати середовище обумовлюється як біологічною природою людини, індивідуальністю сприймання, так і культурно-історичною спадщиною.

Інформація, яка в цей момент найбільш важлива, корисна людині, виявляється в центрі його сприймання, інша ж реєструється як другорядна. І якщо освітнє середовище буде перенасичене імпульсами, це може викликати хаос у сприйманні. Термін «перенасиченість середовища» уперше застосував соціолог Г.Зіммель, який на прикладі міського середовища показав, що перенасиченість заважає сприйманню нових імпульсів, розпоршуючи сили при розв'язанні проблем середовища. У такій ситуації включається своєрідний захисний механізм у системі сприймання – габітуація – який привчає організм до впливу ідентичних імпульсів.

У перенасиченому середовищі, як довів американський психолог

Д. Міллер, людина не сприймає, не концентрує, а усуває другорядну інформацію. У такому випадку не виключена можливість втрати важливої в освітньому змісті інформації.

Це положення важливе при створенні будь-яких освітніх середовищ, особливо для нового різновиду освітнього середовища – інформаційного. Для людини в освітньому процесі провідним рецептором є зоровий. Вважається, що 90% інформації про навколишній світ людей одержує за допомогою зору. Тому в наші дні виникла нова галузь науки – відеоекологія, яка доводить, що при створенні дидактичних середовищ важливе дозування саме інформації, сприйманої візуально.

На думку науковців, такий компонент освітнього процесу як розклад, також вимагає при складанні врахування феномену перенасиченості середовища. Адже, перенасичення середовища фізичними й соціальними елементами, за даними психологів, приводить до відчуження між людьми, порушення комунікативних зв'язків, що позначається на здатності засвоювати новий навчальний матеріал, і розвивати свій особистісний потенціал.

З іншого боку, наповненість середовища одноманітними, монотонними елементами знижує можливість визначення кордонів сприйняття. Бідне, монотонне середовище не здатне задовольнити потребу в різноманітності, звідси впливає, що таке середовище може бути самим несприятливим.

Фактори, які перешкоджають адекватному сприйманню освітнього середовища поділяють на: фізичні (шум в аудиторії, погане освітлення, духота, незручні меблі, надлишок наочних приладдя, їх агресивна кольорова гама і т.д.) і психологічні (занадто гостре або навпаки байдуже відношення, нудьга, проблеми в комунікації). При тривалому їх впливі вони спонукають до розвитку стресу, депресивного стану, сприяють поступовій невротизації й погіршенню здоров'я студентів.

Оцінюючи освітнє середовище як нейтральне, студенти мають на

увазі, що вона на них не впливає, тобто не викликає ніякої психологічної реакції, ні позитивної, ні негативної. Така думка є дискусійною, адже цінність сприймання освітнього середовища індивідуальна, а швидкий ритм життя найчастіше не дозволяє вловити вплив імпульсів середовища. Однак, ми вважаємо, що якщо вплив освітнього середовища не усвідомлюється суб'єктом освітнього процесу, це може свідчити про його раціональну організацію, що створює простір для творчого розвитку особистості студента.

Особливо важливо, щоб освітнє середовище сприймалось студентами як доброзичливе, сприятливе, комфортне, таке, яким воно повинно бути. Саме доброзичливе освітнє середовище здатне виявляти позитивний вплив на особистість студента й може бути основою для створення середовища цілеспрямованого розвитку особистість фахівця.

Цікавим являється й такий аспект сприймання освітнього середовища студентами як оцінка якості викладацької праці. За результатами дослідження зарубіжних психологів встановлено, що студенти зовсім по-різному підходять до оцінки викладачів – чоловіків і жінок, тому що ставлять перед ними різні вимоги й очікують від них відмінних підходів до навчання. Сприймання викладача-чоловіка ґрунтується на традиційному стереотипі викладацького стилю, більш авторитарного й більш протиставленого студентству, що звичайно не характерно жінкам-викладачам, які дотримуються скоріше стилю співучасті, співробітництва. Викладачі-жінки більше, ніж чоловіки звертають увагу на самих студентів, приділяють їм більше уваги, намагаються мотивувати навчально-пізнавальну діяльність, захоплюють навчальним процесом. Проте, з'ясовано, що студенти, оцінюючи якість викладання, не враховують це, тому що орієнтуються на більш авторитарний ідеал викладача [7].

Значення освітнього середовища полягає в його цілісності, інтегративності, у тому, що воно підвищує мотивацію до навчально-

пізнавальної діяльності в стінах ВНЗ, дає почуття гордості, сприяє самоповазі й опосередковано впливає на розвиток окремих особистісних функцій.

У контексті нашого дослідження також важливо з'ясувати – який вплив на сприймання освітнього середовища професійної підготовки здійснюють глобалізаційні процеси у соціумі, і зокрема, інтеграція вищої освіти України до європейського освітнього простору.

Однією із головних характеристик нинішнього суспільства є бурхливий розвиток ІКТ і техніки, їх активне впровадження не лише в наукову та виробничу діяльність, а й у повсякденне життя людини. Глибокі економічні та соціально-культурні перетворення, викликані нею, дозволяють говорити про перехід сучасного суспільства від індустріальної стадії розвитку до інформаційної, котра характеризується спрямованістю на виробництво, переробку і найбільш повне використання інформації в усіх видах людської діяльності [5, с. 11].

Саме інформаційне суспільство створює сьогодні середовище розвитку будь-якого сучасного фахівця, а отже його ознаки повинні бути притаманні освітньому середовищу професійної підготовки. За визначенням одного з дослідників інформаційного суспільства американського соціолога М. Кастельса, загальноновизнаними ознаками такого суспільства є: можливість одержання інформації з будь-якого питання; наявність у державі необхідної для роботи інформаційної технології та відповідної інфраструктури, що дає змогу створювати, підтримувати і розвивати комплекс інформаційних ресурсів, які забезпечують динамічний поступ суспільства; широкий розвиток комунікаційних мереж, які зв'язують окремі регіони і континенти; передача інформації у глобальних масштабах; забезпечення формування єдиного світового інформаційного простору [2, с. 77].

Інформаційна інтеграція системи освіти України у світову освітню систему сьогодні веде до розробки міжнародних освітніх стандартів і нової

стратегії наукового й освітнього міжнародного співробітництва, до створення глобальної освітньої інформаційної мережі, а також забезпечить самостійність навчальних закладів у визначенні географії й функціонального наповнення міжнародних інформаційних зв'язків, підвищення їх міжнародної мобільності. Орієнтуючись у сучасних освітніх реформах студентство очікує такої інтеграції ІКТ у освітнє середовище професійної підготовки, яка б стала могутнім каталізатором і визначальним джерелом їх особистісного та професійного розвитку.

Отже, в сучасних умовах існують фактори, що сприяють та перешкоджають оптимальному сприйманню студентами освітнього середовища професійної підготовки. До сприятливих факторів варто віднести: яскраво виражений соціокультурний потенціал освітнього середовища та його зверненість до особистості студента; доброзичливість та комфортність середовища у психоемоційному сприйманні студентами; цілісність та інтегративність середовища, його здатність до підвищення мотивації та до формування почуття гордості й самоповаги.

До факторів, що здійснюють негативний вплив на сприймання студентами освітнього середовища професійної підготовки виокремлено: інформаційна перенасиченість середовища; наповненість середовища одноманітними, монотонними елементами; гендерна стереотипність студентства тощо.

Трансформація сприймання студентами освітнього середовища професійної підготовки відбувається також у контексті входження вітчизняної системи вищої освіти до єдиного європейського простору. Інформатизація освітнього середовища, відповідність міжнародним освітнім стандартам, розвиток у напрямку нової стратегії наукового й освітнього міжнародного співробітництва стають сьогодні критеріями дієвості освітнього середовища професійної підготовки фахівця будь-якої галузі та спонукають до відкритості у сприйманні.

Виокремлення даних пріоритетів спрямовує педагогів-практиків до

реалізації перспективних шляхів проектування дієвого освітнього середовища професійної підготовки у відповідності до сучасних вимог. Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у експериментальному дослідженні умов, що впливають на ефективне сприймання студентами освітнього середовища професійної підготовки та дослідження основних параметрів даного середовища.

Список використаних джерел:

1. Андреева Г. М. Психология социального познания / Г. М. Андреева. – М. : Аспект Пресс, 2000. – 288 с. – ISBN 5-7567-0248-2.
2. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс ; пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
3. Мануйлов Ю. С. Персонализация среды коллективом как фактор восприятия её личностью / Ю. С. Мануйлов // Психология и архитектура. – Ч 2. – Таллин. – 1983. – С. 182–186.
4. Освітнє середовище для підготовки майбутніх педагогів засобами ІКТ : [монографія] / Р. С. Гуревич, Г. Б. Гордійчук, Л. Л. Коношевський, О. Л. Коношевський, О. В. Шестопал; за ред. проф. Р. С. Гуревича. – Вінниця : ФОП Рогальська І. О., 2011. – 348 с. – ISBN 978-966-2585-19-3.
5. Фромм Э. Человек для себя / Эрих Фромм. – Минск : Коллегиум, 1992. – 336 с.
6. Черноушек М. Психология жизненной среды / Михал Черноушек / Пер. с чеш. И. И. Попа. – М. : Мысль, 1989. – 174, [2] с. – (Человечество на пороге XXI века). – ISBN 5-244-00305-4.
7. Andersen K. / K. Andersen, E. D. Miller // Political science and politics. – WASHINGTON, 1997. – V. 30. – № 4. – P.501–506.